

לשוננו לעם

עורכים: א' איתן ומ' מדן

כרך לו, תשמ"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

”יצא לו לְצָדִים”

הערה על ”בין סלאב לעבר” של דב סדן, פרק י”א, לשוננו לעם
ב’ (שנב)

קביעת דב סדן בדבר מוצא הביטוי היידי, השאול מפולנית, “ס’איז איהם אויסגעאנגען / אויסגעפאלן באַקעם” (= יצא לו לְצָדִים), כי מקורו בתקיעת קנה-עץ מחודד בתחתית גופם של נידוני תלייה באוקראינה לפנים, למען יחדור בפנים ויצא בקדקוד, אך קרה שהיה יוצא לצד הגוף. ועל ידי זה נגרמו ייסורי מות ממושכים — שלושה ספקות בה: א) אותו הביטוי רווח בפולין במשמע ”בסופו של דבר יצא מפסיד” / — ”נפגע” / — “לוקה”. וזה רחוק מחומרת הזנעה המכופלת והמקופלת באותה המיתה המשונה שלאחר התלייה; ב) תופעה מותנית ואפשרית במקרה חורג היא אסמכתא רופפת להשגרת ביטוי עממי; ג) והעיקר, קביעתו פוסחת על הסימוכין שבמקרא לעונש שב”צדים”, והוא נראה לי המקור הסביר להשגרת הביטוי לפי תרגומו בלעז.

ויעיד על כך אלפסנדר פריקנר במילונו האטימולוגי של השפה הפולנית בערך bok (= צד), כי הפועל הנגזר מזה boczyć się (= לסור הצדה) רווח בתנ”ך (בתרגומו הפולני) במשמע “להמרות” / “להתנגד”, וכך בשאר הלשונות

הסלאביות; מפאן: "באָקעם" = למורת רוחו, היינו השימוש במלה זו בהדגש של שלילה (תופעה דומה בעברית: לבלתי סור ממנו ימין ושמאל, יהושע פג, ו; דְּבַר סָרָה, דברים יג, ו — הדגש שלילי ב"סרה").

ובמקרא בשופטים ב, ג: וגם אמרתי לא אגרש אותם מפניכם, והיו לכם לְצַדִּים וגו'; תרגום יונתן; לצדים — למעיקין; רד"ק; לצדים — לצנינים. ובבמדבר לג, נה כפשוטו; ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם, והיה אשר תותירו מהם לְשָׂפָיִם בעיניכם ולצנינים **בצדיכם**; היינו: קוצים חדים שידקרוכם בצדי גופכם. ומפאן הקללות היידיות: "זאָלן זיי קריגן א שטעכעניש אין די זייטן" (= תהא להם דְּקָרַת בצדי גופם); "זיי זאָלן מאַכן מיט די זייטן" (= הלואי יעשו/יחלו בצדי גופם) — מִמְכֹּאֲבִים). אין תימה שהשפעת תרגום המקרא על השתגרות דרכי ההבעה מתגלמת גם במקבילת הביטוי הנדון בלעז, ובמיוחד בידיש, בזמן עתיד: "ס'וועט דיר אויסגיין באָקעם" (= "יצא לך לצדים", מעין "זה יהיה לך לרועץ" (אם תנהג בניגוד לעצתי). לפיכך אין המקור שבמקרא בנידון נצרך לסיוע ממיתה משונה של קוזאקים מורדים באוקראינה לפנים.